

УДК 124. 4 : 130. 123. 3

Л.С. ТАРАСЮК

ВИМІРИ КРЕАТИВНОСТІ В КУЛЬТУРІ

Тарасюк Лариса Сергіївна – Криворізький національний університет, ДВНЗ «Криворізький економічний інститут», кафедра історії України, філософії та політології, доцент, к. ф. н.

У даній статті досліджуються виміри креативності, які дають підстави розглядати її як культурологічну й філософську проблему. Обґрунтовуються поняття «креативність» як феномен людського буття в культурі; креативність та екзистенційні виміри світогляду; етапи становлення креативності; креативність у життєвому світі чоловіка та жінки.

Ключові слова: креативність, творчість, особистість, культура, буття, світогляд.

В данной статье исследуются измерения креативности, которые дают основания рассматривать ее как культурологическую и философскую проблему. Обосновываются: понятие «креативность» как феномен человеческого бытия в культуре; креативность и экзистенциальные измерения мировоззрения; этапы становления креативности; креативность в жизненном мире мужчины и женщины.

Ключевые слова: креативность, творчество, личность, культура, бытие, мировоззрение.

Creativeness measures, giving the grounds to examine it as a culturologic and philosophic problem, are investigated in the presented article. The notion «creativity» as a phenomenon of the human being in culture; creativeness and existential measures of the world outlook, the stages of creativeness formation, creativeness in the living world of a man and a woman are grounded.

Key Words: creativeness, creative work, personality, culture, being, world-outlook.

© Л.С. Тарасюк, 2012

Постановка проблеми теми дослідження зумовлюється передусім тим, що сучасне кризове суспільство орієнтує людину на творчу реалізацію особистості, але в той же час не надає їй конкретних ресурсів для цього. На сучасному етапі розвитку культури в епоху глобальної кризи важливим є становлення нової світоглядної парадигми креативності, що вимагає досліджень у царині саме філософії і культурології. Проблема креативності є вічно актуальною, адже через творчість формуються нові моделі життя, моральні цінності.

Креативна особистість є значущою для культури на всіх етапах її становлення і в найрізноманітніших формах прояву. У цьому зв'язку виникає необхідність дослідження феномена креативності в галузях культурології, філософії культури, філософської антропології, які можуть стати світоглядною і методологічною основою для подальших наукових досліджень креативності в інших галузях філософського знання.

Мета дослідження. Дослідження вимірів креативності в контексті метаантропології, які дають підстави розглядати її як культурологічну й філософсько-антропологічну проблему.

Завдання:

- дати тлумачення поняття креативності у людському бутті в культурі;
- окреслити етапи становлення креативності в життєвому світі особистості;
- розкрити чоловічі і жіночі виміри креативності;
- пояснити термін «ініціація креативності».

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному «суспільстві споживання» (Ж.Бодріяр) особистісне креативне зростання деактуалізується акцентом на матеріальних цінностях, що породжує

масову людину-споживача. Така людина існує на рівні буденного буття, що по суті своїй є безособовим буттям – das Man (М.Хайдеггер). В умовах суспільства споживання дуже важливо усвідомити значення креативності й можливості її дійсної, а не ілюзорної реалізації в культурі. Актуальність проблеми креативності значною мірою спричинена процесами гуманізації освіти в Україні, коли творча особистість, її здібності і можливості стають вищою цінністю. Тому важливе місце посідає філософське дослідження креативності, яке може прояснити діалектику креативності й світогляду, дозволить відрізнити справжню креативність від ілюзорної. У сучасній філософії креативність усвідомлюється як вихід за межі індивідуального буття в співпрацю і співтворчість (Ю.Хабермас, Г.Маркузе).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі теоретичні орієнтири для осмислення природи креативності дають філософські розвідки академіка М.Поповича про багатовимірність людського буття і важливість у ньому внутрішнього діалогу; праці сучасних українських філософів В.Андрущенко, Т.Андрущенко, В.Беха, В.Бондаренка, В.Вашкевича, І.Дробота, А.Дорогої, Ю.Калиновського, В.Кременя, С.Куцепал, Г.Меднікової, Г.Миленької, Ю.Легенського, Л.Панченко, Я.Пруденко, М.Розумного, Т.Стоян, В.Ярошовця та ін. Представники започаткованої В.Шинкаруком Київської світоглядно-антропологічної школи (Є.Андрос, І.Бичко, В.Загороднюк, Г.Ковадло, Т.Лютий, Т.Розова, В.Табачковський, Н.Хамітов, Г.Шалашенко та ін.) зосереджуються на проблемах осягнення світу людиною в цілісності есенційних та екзистенційних вимірів. У роботах Т.Розової зустрічаємо аналіз утопічної свідомості,

що є вельми значущим для досягнення адекватності креативності як феномена буття людини в культурі.

Дослідження Н.Хамітовим суперечливої взаємодії чоловічого і жіночого в особистості та суспільстві, внутрішньої самотності та внутрішньої комунікації в буденному, граничному та метаграничному бутті людини розкриває нові можливості досягнення природи креативності в контексті метаантропології. Т.Лютий виходить на проблему позараціональних вимірів креативності, досліджуючи феномен «нерозумного». Аналізується смисл креативності в контексті цілісності людського буття і краси як феномена соціального буття людини (С.Крилова), феномен гуманізації риторики як засобу духовного вдосконалення особистості для переосмислення креативного потенціалу та місця людини в сучасній культурі (М.Препотенська). До означеної проблематики належать педагогічні дослідження С.Сисоева, С.Репетія, які досліджують творчий розвиток особистості.

Креативність як феномен буття людини в культурі досліджується в сучасній українській філософії в контексті метаантропології, яка актуалізована в роботах Н.Хамітова, постає як одна з тенденцій філософської антропології, насамперед, екзистенційної антропології Київської світоглядно-антропологічної школи, усвідомлюючись як теорія буденного, граничного і метаграничного буття, а також фундаментальних тенденцій еволюції людини і людства [10]. Зазначається, що вже Б.Кроче вбачав сутність творчості в експресивності, у тому, що творець повинен вийти за власні межі. М.Бердяєв цей вихід називає втіленням, у якому творча особистість прагне до досконалості форми [2]. У пізнього М.Шелера дане вчення проявляється як усвідомлення можливостей трансцендування людини за «межі життя» – у духовний простір, в якому людське в співтворчості поєднується з божественним. Зазначається, що метаантропологія інтегрує підходи філософської антропології, екзистенціалізму і персоналізму, у контексті яких можна плідно досліджувати креативність як феномен буття людини в культурі [10, с. 111]. Доводиться, що у буденному бутті креативність проявляє себе відповідно як адаптація до соціального середовища або комплекс адаптивних стратегій і тактик. У граничному бутті креативність проявляється у творенні владного середовища і стратегій, які ведуть до нього, з іншого боку, у граничному бутті маємо креативність як творення культури. У метаграничному вимірі людського буття в культурі креативність виступає творенням самого буття людини – екзистенційного часу-простору любові і свободи.

Креативність та екзистенційні виміри світогляду зазначаються в контексті методологічного підходу метаантропології можна виділити три екзистенційні рівні світогляду (буденний, особистісний та філософський) [10, с. 117-121]. Буденний світогляд гальмує актуалізацію неповторно-особистісного начала, а тому й креативність. В особистісному світогляді відбувається свідомий вихід за межі буденності з її безособовою гармонією. З'являється екзистенційний простір, в якому людина актуалі-

зує особисті можливості, проте часто стаючи при цьому трагічно самотною. Однак креативність людини з особистісним світоглядом все ж здатна подолати такі граничні екзистенційні стани, як «туга», «жах», «відчай», «смуток», «гнів», «страх», здатна актуалізувати надію та віру. Філософський світогляд має свої сутнісні риси, зокрема це самостійність, яка наповнюється креативною критичністю та прагненням до системності та цілісності.

Реалізація, об'єктивація, актуалізація та ініціація як етапи розгортання креативності в культурі аналізуються такі етапи творчого процесу як реалізація, об'єктивація, актуалізація та ініціація, що роблять креативність проблемою саме культурології й філософської антропології [8, с. 180].

Реалізація креативності – це процес первинного втілення ідеї в комунікації, коли особистість долає різноманітні екзистенційні і комунікативні перепони. Об'єктивація креативності визначається як суперечливий процес втілення ідеї в тому чи іншому професійному матеріалі, артефакті, творі. Актуалізація креативності трактується як процес «екзистенційного оживлення» твору та його автора, тому вона певною мірою протистоїть об'єктивації: якщо об'єктивація є формою, актуалізація виступає змістом креативності [8, с. 180]. Перехід особистості в креативний стан зумовлює нову міру відповідальності людини за творення свого буття і буття Іншого. Тому в контекст дослідження вводиться нове поняття – «ініціація креативності», яке виражає креативність співтворчості [9, с. 136-137].

Креативність у життєвому світі чоловіка і жінки зазначається, що унікальність світів пізнається і перетворюється через взаємодію двох начал, які народжують третє, що і відображає творчий процес. У бутті людини в культурі найбільш характерно це представлено у творчих стосунках між тими полярними початками, якими є чоловік і жінка [10, с. 129]. Креативність є актом цілісної особистості, у творенні якої беруть участь чоловіче і жіноче начала, в гармонійному поєднанні вони формують цілісність індивіда і суспільства. Зазначається, що феномен чоловічої і жіночої креативності досліджував Платоном, Вол.Соловйовим, М.Бердяєвим, О.Вейнінгером, Л.Саломе, З.Фрейдом, В.Франклом, Е.Фроммом, К.Хорні, а продовжують таку традицію сучасні вітчизняні філософи Н.Хамітов, А.Алексеева, І.Ворчакова, Н.Гапон, І.Зубавіна, С.Крилова, Н.Нікішина, Л.Гармаш, М.Препотенська, О.Рубан, Ю.Стребкова, російський дослідник Г.Гачев, сучасна китайська дослідниця Лі Жун та ін. Творчість у життєвому світі жінки може бути досягнена як глибинна ініціація креативності при творенні нового життя. Чоловіча креативність здатна актуалізувати й ініціювати жіночу, а жіноча, в свою чергу, створювати умови для об'єктивації і нової ініціації креативності. Третій розділ завершений відповідними висновками.

Отже, креативність постає основоположним чинником буття людини в культурі; без наявності креативності присутність людини в культурі є лише віртуальною та ілюзорною.

Поняття «креативність» та «творчість» є близькими, але не тотожними. Креативність трактується як здатність реагувати на нові умови, змінюючи їх, яка дозволяє також усвідомлювати нове в бутті, при цьому процес творення нового може носити як свідомий, так і позасвідомий характер. Якщо креативність – це здатність до створення нового, то творчість – сам процес такого породження; ці категорії співвідносяться як можливість і дійсність. З іншого боку, вони відрізняються і по широті прояву в людському бутті: творчість охоплює переважно сферу мистецтва (рідше – науки), а креативність – усі сфери культури.

Креативність – це творчі здібності індивіда, які характеризуються готовністю до народження нових ідей, що відрізняються від традиційних, консервативних та прийнятих схем мислення; здатністю розв'язувати проблеми [8].

У сучасних умовах креативність знову стає логікою виживання, однак набуває новий статус – солідарності, любові як глибинної комунікативної єдності, розкриваючи метаграничні потенціали і можливості української людини і формуючи самобутність української філософії.

Досліджуючи феномен креативності в контексті традиції персоналізму та метаантропології як теорії буденного, граничного та метаграничного вимірів людського буття, можна зробити висновок, що у буденному бутті креативність проявляє себе як творення простору безпеки і стабільності, у граничному бутті креативність проявляється у творенні владного середовища і стратегій, які ведуть до нього, а з іншого боку, як творення культури в

наукових, художніх, релігійних формах, у метаграничному вимірі людського буття в культурі креативність виступає творенням єдності світогляду і світовідношення [10].

Креативність у своєму становленні трактується як процес культури, що має ряд етапів: реалізація, об'єктивація, актуалізація, ініціація. Реалізація креативності – це процес первинного втілення ідеї комунікації з Іншим. Об'єктивація є процес утілення ідеї в тому чи іншому професійному матеріалі. Актуалізація є процес «екзистенційного оживлення» твору, вона здатна виступити змістом, у той час, як об'єктивація є формою. Ініціацію креативності можна розуміти як процес сакральної комунікації, вона відбувається в діалозі Майстра й Учня. Вона може бути початком творчого процесу і може бути його завершенням. Ініціація креативності полягає в тому, що у людини відкриваються здібності і даються особливі знання, які ведуть до прийняття більшої міри відповідальності за своє буття. Така людина відчуває всю таємничу, сакральну силу творчості [9, с. 136].

Ініціацію креативності доречно розглядати, зокрема, як можливість диференційованого переходу чоловічого і жіночого начал з одного рівня досвіду на інший через співтворчість. У співтворчості чоловік і жінка розкривають можливості один одного. Якраз взаємопроникнення чоловічої і жіночої творчості може подолати всі труднощі на шляху об'єктивації як процесу культури. Злиття креативних можливостей чоловіка і жінки породжує нову можливість – андрогінну, яка є творчістю в поєднанні любові і свободи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аляев Г. Творчість як природа людського буття: методологічні засади антропології С. Франка / Г. Аляев // Філософська думка. – 2002. - № 4. – С. 48-58.
2. Бердяев Н.А. О назначении человека. Опыт парадоксальной этики / Н.А. Бердяев. – М.: АСТ: Астрель: Полиграфиздат, 2010. – 478 с.
3. Бистрицький Є.К. Ідея культури: виклики сучасної цивілізації / Бистрицький Є.К., Пролив С.В., Кобець Р.В., Зимовець Р.В. – К.: «Альтепрес», 2003. – 192 с.
4. Гатальська С.М. Філософія культури / С.М. Гатальська; [підручник для вузів]. – К.: Либідь, 2005. – 328 с.
5. Зінковський Ю. Креативність – фрактал сучасної парадигми вищої технічної освіти / Ю. Зінковський // Вища освіта України. – 2007. - № 4 (27). – С. 11-17.
6. Малахов В.А. Культура и человеческая целостность / В.А. Малахов. – К.: Наукова думка, 1984. – 119 с.
7. Тарасюк Л.С. Креативность как феномен философского мировоззрения / Л.С. Тарасюк // Культура народов Причерноморья: научный журнал. – Симферополь. – 2010. – С. 185-188.
8. Хамитов Н. Креативность / Н. Хамитов, Л. Тарасюк // Философская антропология: словарь под ред. Н. Хамитова. – К.: КНТ, 2011. – С. 178-183.
9. Хамитов Н. Инициация / Н. Хамитов, Л. Тарасюк // Философская антропология: словарь под ред. Н. Хамитова. – К.: КНТ, 2011. – С. 136-137.
10. Хамитов Н., Крылова С. Философский словарь. Человек и мир. – К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2006. – 308 с.
11. Shweder, Richard A., and Robert A. LeVine, eds. Culture Theory: essays on mind, self, and emotion. Cambridge, UK: Cambridge University Press. – 1984. 249 p.
12. Steven S. Mithen Creativity in human evolution and prehistory / S. Steven. – Routledge, London, 1998. – 300 p.